

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

МІЛЮКОВА АНАСТАСІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 328(47+57):316.422 (043.3)

**ПОЛІТИКО-ІНСТИТУЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПЕРЕХІДНИХ
СУСПІЛЬСТВАХ: ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

ОДЕСА – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політології Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
СТЕПАНОВА Наталя Євгенівна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
доцент кафедри політології

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
ФІСУН Олександр Анатолійович,
Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна,
завідувач кафедри політології

кандидат політичних наук
КАДУК Наталя Іванівна,
Одеський регіональний інститут
державного управління Національної академії
управління при Президентові України,
доцент кафедри європейської інтеграції

Захист відбудеться 29 вересня 2014 р. о _____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради _____ в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки України (65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 55)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36).

Автореферат розісланий «___» _____ 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. І. Ростецька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Процес масштабних суспільних трансформацій, яким охоплена значна частина сучасних суспільств, на разі демонструє поліваріантність процесів демократизації та значне розмаїття чинників, що здатні сприяти досягненню суспільством стану працездатної консолідованої демократії. Особливий інтерес викликають трансформаційні процеси в державах колишнього СРСР і, зокрема, в Україні. Неоднозначність політико-режимного розвитку, невизначеність його цілей та кінцевих результатів, кризовий характер процесу ставлять питання щодо подальшої долі країн, які розпочали перехід до демократичного типу політичної системи, проте не застраховані від повернення до модифікованих варіантів авторитаризму.

Важливу роль у процесі загальносистемних суспільних змін відіграють політичні інститути, що складають своєрідну матрицю політичної сфери соціуму. Актуальність дослідження процесів політико-інституційних трансформацій в перехідних суспільствах пострадянського простору зростає внаслідок того, що саме в межах наявних формальних і неформальних політичних інститутів активні соціальні суб'єкти вибудовують ті або інші стратегії й моделі власної поведінки, застосовують публічні та тіньові, правові й неправові практики, укладають і знищують певні домовленості, намагаються змінити або зберегти діючі правила «політичної гри», пристосувавши їх до власних інтересів. Підсумки цієї конкуренції здебільшого визначають тип діючих у суспільстві інституцій або політичних «правил гри».

Актуальність дисертаційного дослідження визначається тим, що вивчення політико-інституційних процесів у перехідних суспільствах має значний прогностичний потенціал щодо можливих траєкторій розвитку політичної системи і режиму конкретної держави. Водночас, наукові доробки щодо змісту й механізмів політико-інституційної динаміки у перехідних суспільствах, моделей взаємодії «старих» (що залишилися від попередньої політичної системи) і «нових», формальних і неформальних політичних інститутів і практик, що виникають, мають безпосередній вихід на практику демократичних реформ.

Зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках планової науково-дослідної теми кафедри політології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова: «Дослідження процесів політичної взаємодії в умовах трансформації суспільства» (№ держреєстрації 0106U006191), одним із виконавців якої є автор роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення основних закономірностей формування і зміни інституційних структур перехідних суспільств пострадянського простору, зокрема, українського, з точки зору взаємодії політичних суб'єктів та інститутів.

Мета дослідження зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- здійснити ретроспективний аналіз провідних наукових концепцій суспільної трансформації на предмет наявності в них адекватного

методологічного інструментарію для з'ясування ролі політико-інституційного чинника в сучасних трансформаційних процесах на пострадянському просторі;

- уточнити основні терміни та розмежувати базові категорії, які застосовуються для наукового пояснення інституційної динаміки у перехідних суспільствах, зокрема, «інститут», «інституція», «політико-інституційна структура»;

- проаналізувати характер та особливості пострадянських демократичних транзитів порівняно з іншими перехідними процесами у світі з точки зору впливу інституційного чинника;

- визначити основні закономірності політико-інституційної динаміки в перехідних суспільствах пострадянського простору;

- розкрити основні тенденції політико-інституційних перетворень в Україні та надати відносний прогноз щодо напрямків їх подальшого розвитку.

Об'єктом дослідження виступає інституційна структура перехідних суспільств пострадянського простору, які знаходяться у процесі демократичного транзиту.

Предметом дослідження є особливості процесу політико-інституційної трансформації в країнах пострадянського простору, зокрема, в Україні.

Методи дослідження обумовлені предметом, метою та задачами дисертації. Основною методологічною парадигмою обрано соціально-конструктивістську парадигму вивчення політико-інституційних процесів у сучасних пострадянських перехідних суспільствах, яка суттєво доповнює можливості застосування до них провідних постулатів парадигми транзиту. Дослідження також спирається на сучасні наукові доробки неоінституційного підходу. Серед комплексу наукових підходів, принципів і методів, які використовуються у дисертаційному дослідженні, слід особливо відзначити наступні.

Системний і структурно-функціональний підходи, які дозволяють розглядати демократичну трансформацію та її політико-інституційну складову у якості складного, багатоаспектного процесу, який має відповідні компоненти (зокрема, суб'єктний) з притаманними їм функціями і механізмами змін.

Принципи системного моделювання використовуються з метою побудови умовних типів політико-інституційних систем, в яких формальні та неформальні різновиди інститутів знаходяться у відносинах певного балансу.

Історико-порівняльний метод застосований для з'ясування еволюції політико-інституційних форм та інституційних практик суб'єктів соціальної дії.

Кореляційний аналіз дає змогу розглянути ступінь відповідності формальних норм політичного життя реальним практикам взаємодії політичних суб'єктів, визначивши їх взаємовплив і характер дії на хід і напрямок демократичного транзиту в Україні.

Суто інституційний аналіз та його висхідні принципи було адаптовано щодо мети і завдань дослідження. Політичні інститути, на відміну від традиційних визначень, розглядаються автором як певні організаційні структури, в основі існування яких лежать конституюючі правила або інституції.

Під час дослідження тенденцій розвитку політико-інституційного процесу в Україні використовувалися методичні принципи соціально-політичного прогнозування, зокрема, був застосований метод побудови сценаріїв. На його основі проводилася екстраполяція існуючих тенденцій політико-інституційних трансформацій на майбутнє та оцінка перспектив встановлення демократичної моделі політико-інституційної структури.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що на основі принципів новітнього інституційного аналізу було досліджено закономірності політико-інституційних трансформацій у перехідних країнах пострадянського простору, зокрема, в Україні, а також на основі виявлених тенденцій інституційної динаміки здійснена перевірка наукової гіпотези щодо існування різних типів політико-інституційних структур, які визначають характер і напрямок розвитку трансформаційного процесу в країні залежно від співвідношення формальних і неформальних інституцій та інститутів. Здійснене дослідження дозволило сформулювати та обґрунтувати нові наукові положення.

Вперше:

- на рівні дисертаційного дослідження перехідні процеси в країнах пострадянського простору проаналізовано з точки зору впливу інституційного чинника на їх перебіг та результати. Доведено, що політико-інституційна динаміка є визначальним чинником суспільно-політичних перетворень в перехідних суспільствах та, зокрема, в країнах пострадянського простору;

- на методологічній основі новоінституційного підходу проведено аналіз особливостей інституційної динаміки у пострадянських країнах. Сформульовано основні закономірності політико-інституційних трансформацій, які відрізняють пострадянські транзити від інших типів транзитивних перетворень;

- з урахуванням особливостей розвитку політико-інституційної структури запропоновано авторську періодизацію трансформаційного процесу в Україні. З позицій соціально-конструктивістської парадигми визначено провідні тенденції політико-інституційної динаміки в Україні;

- за допомогою методу побудови сценаріїв надано відносний прогноз подальшого розвитку процесу політико-інституційної трансформації в Україні та його впливу на перспективи демократичного транзиту.

Удосконалено:

- зарубіжні та вітчизняні наукові розробки щодо основних категорій і проблемних питань сучасної інституційної політології, зокрема, здійснений теоретичний аналіз категорій «політичний інститут», «інституція», «політико-інституційна структура», які застосовуються для наукового пояснення інституційної динаміки у перехідних суспільствах;

- розуміння співвідношення формальних і неформальних інститутів в інституційних системах перехідних країн пострадянського простору та їх ролі в процесі політичної трансформації. Встановлено, що неформальні обмеження здійснюють значний вплив на розвиток політико-інституційної структури перехідного суспільства.

Отримали подальший розвиток дослідження специфіки і особливостей пострадянських транзитів порівняно з посткомуністичними та іншими

перехідними процесами в світі, а також визначення причин і рушійних сил інституційних перетворень в країнах пострадянського простору.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості розширення сучасних наукових уявлень про динамічні та функціональні властивості політичних інститутів, а також закономірності їх трансформації у перехідних суспільствах. Положення дисертаційного дослідження здатні в цілому сприяти становленню інституційної політології в Україні та вплинути на постановку нових теоретичних і прикладних питань політичної науки, зокрема, таких: у якому співвідношенні знаходяться раціональні дії суб'єктів політичної інституціалізації та логіка колективного вибору; як досягти певної стабільності політико-інституційної структури суспільства з огляду на вимоги інновативності процесів політичної трансформації у перехідних суспільствах; яким чином інституційний ізоморфізм політичних структур впливає на процеси їх легітимації і подолання інституційної невизначеності тощо.

Положення і висновки дисертації можуть застосовуватися у практичній діяльності відповідними державними і суспільними структурами, що здійснюють реформування політичних інститутів. Вони можуть слугувати аналітичною основою діяльності органів державної влади, політичних партій, громадських об'єднань і організацій, зацікавлених груп щодо підвищення рівня функціональності відповідних формальних структур і віднаходження нових форм взаємодії. Матеріали дисертації можуть бути використані у навчальному процесі при підготовці та викладанні курсів «Загальна теорія політики», «Політичні інститути і процеси в сучасній Україні», «Теорія і практика демократичних транзитів», «Сучасна зарубіжна політологія» тощо.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових конференціях: IV Міжнародній науковій конференції «Соціально-політична інтеграція: локальний, регіональний і глобальний виміри» (Одеса, 5 березня 2010 року); II Науково-практичній конференції студентів та молодих науковців «Трансформації політичної системи України в контексті світових глобалізаційних змін» (Львів, 19 березня 2010 року); III Міжнародній науково-теоретичній конференції «Соціально-політичні і культурні проблеми сучасності» (Сімферополь, 26 березня 2010 року); XVII Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Ломоносов-2010» (Москва, 12-15 квітня 2010 року); Першому національному конвенті українського відділення Міжнародної асоціації студентів політичної науки (Одеса, 24-25 березня 2011 року); Всеукраїнській науковій конференції «Сучасні соціально-гуманітарні дискурси» (Дніпропетровськ, 24 вересня 2011 року); IV Міжнародній науково-теоретичній конференції «Соціально-політичні і культурні проблеми сучасності» (Сімферополь, 23 березня 2012 року); XIX Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Ломоносов-2012» (Москва, 9-13 квітня 2012 року); III Слобожанських політологічних читаннях «20 років пострадянських трансформацій» (Харків, 20 квітня 2012 року).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у 15 публікаціях, з яких 6 опубліковано у фахових виданнях з політології, зокрема 1 міжнародної.

Структура дисертації. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, що включають шість підрозділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 174 сторінки. Додатки складають 5 сторінок (5 назв). Список використаних джерел становить 286 найменувань (29 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, сформулювало мету і завдання дослідження, визначено об'єкт та предмет, охарактеризовано теоретико-методологічну основу роботи і методи дослідження, вказана наукова новизна та практичне значення, надані відомості про апробацію результатів дослідження, структуру роботи та її обсяг.

У першому розділі **«Теоретичні основи аналізу політико-інституційних перетворень»**, що складається з двох підрозділів, висвітлено стан зарубіжних та вітчизняних наукових розробок з проблем політико-інституційних трансформацій, проаналізовано провідні теоретичні концепції.

У підрозділі 1.1 *«Політико-інституційні трансформації в перехідних суспільствах пострадянського простору: ступінь розробленості проблеми»* проведено аналіз наукових розробок з проблем демократичних трансформацій, в тому числі, на пострадянському просторі, обґрунтовано місце і роль політико-інституційної динаміки в процесі трансформації перехідних суспільств.

Розглянуто фундаментальні теоретико-методологічні засади аналізу сучасних демократій та процесів демократизації, які було розроблено у працях Г. Алмонда, Д. Аптера, К. Байме, В. Банс, С. Гантінгтона, Л. Даймонда, Р. Даля, С. Ейзенштадта, Х. Лінца, С. Ліпсета, Т. Карл, А. Лейпхарта, Г. О'Доннелла, К. Оффе, Л. Пая, А. Пшеворського, Д. Растоу, Ч. Тіллі, Ф. Шміттєра та ін. Вказані дослідники порушують проблеми попередніх умов і факторів успішності демократичного розвитку, ролі елітних і масових суб'єктів, їх поведінкових стратегій на різних фазах демократизації та багато інших принципових теоретичних питань.

Зазначається, що подальшій розробці вказаної проблематики та вивченню реальної практики демократичних транзитів у конкретних країнах, зокрема, пострадянського регіону, присвячено багато публікацій зарубіжних фахівців, серед яких В. Ванштейн, М. Грачов, Т. Карозерс, Т. Кузьо, В. Лапкін, М. Макфол, А. Мельвіль, К. Оффе, В. Пантін, С. Фіш, О. Харітонова та інші.

Важливе місце у дослідницькій літературі з питань демократичних транзитів відводиться інституційним аспектам, формам і практикам міжелітної і міжінституційної взаємодії, співіснуванню формальних і неформальних інститутів в політиці. Цим проблемам присвячені роботи вітчизняних вчених Є. Головахи, М. Кармазіної, А. Колодій, О. Куценко, С. Макеєва,

Ю. Мацієвського, Н. Паніної, О. Рибій, О. Фісуна, Ю. Чернецького, Г. Шипунова, Л. Ярошенко. Вивченню цих питань присвячені також праці зарубіжних дослідників Г. Александера, М. Афанасьєва, В. Гельмана, С. Єлісеєва, Д. Москвіна, В. Панова, С. Патрушева, Р. Тейлор, П. Холла та ін.

Проведено аналіз закономірностей взаємозв'язку інституціональних та неінституціональних факторів демократизації, їх вплив на політичну систему суспільства та її демократичний розвиток. Дисертант доводить, що на темпи, характер і результати суспільних перетворень вирішальний вплив здійснює трансформація політико-інституційної структури суспільства.

У підрозділі 1.2 «Основні сучасні парадигми дослідження інституційної структури суспільства» проведено аналітичний огляд основних концептуальних підходів до інтерпретації інституційної структури суспільства.

Вказується, що фундаментальні засади вивчення інституційної структури суспільства було закладено представниками структуралістського підходу: М. Вебером, М. Дюверже, Е. Дюркгеймом, А. Редкліффом-Брауном Г. Спенсером, Т. Парсонсом та ін., які розуміють соціальні, в тому числі і політичні, інститути як певне надособистісне утворення або організаційно оформлений апарат примусу, який формується заради досягнення спільних для всього суспільства цілей і регламентується загальноновизнаними формальними нормами, перш за все, юридичного характеру.

Дослідники в рамках підходу «раціонального вибору» визначають інституційну структуру суспільства як результат взаємодії раціональних індивідів, які в ситуації невизначеності встановлюють певні «правила поведінки», що різко обмежують набір доступних альтернатив, знижують невизначеність і тим самим дають змогу акторам координувати свої дії. У політичній науці традиція раціонального пояснення інститутів була закладена Р. Аксельродом, В. Райкером, К. Шепслем та ін.

Особливої уваги було надано аналізу соціально-конструктивістського підходу до вивчення інституційної структури суспільства. Дослідники цієї групи вважають інституційну структуру суспільства соціальним конструктом, який існує не «об'єктивно», а лише у соціальних взаємодіях. Відповідно, висхідною точкою в процесі інституціалізації мають бути не індивіди і не соціальні структури, а соціальні взаємодії. Цю точку зору відстоюють М. Арчер, П. Бергер, П. Бурд'є, Е. Гіденс, С. Крауфорд, Т. Лукман, Е. Остром, А. Турен, Н. Флігстін, П. Штомпка та ін.

Продуктивність цього засобу теоретизування викликала інтерес і підвищену увагу з боку дослідників з пострадянських країн. Зокрема, на ґрунті активістсько-діяльнісного підходу закономірності та окремі аспекти трансформаційного процесу в Росії вивчають О. Бессонова, Т. Заславська, В. Ільїн, І. Сітнова та інші. Втім, нажаль, вітчизняні розробки в рамках вказаного напрямку практично відсутні. В свою чергу, дисертант обґрунтовує, що розгляд політико-інституційних трансформацій в перехідних суспільствах, зокрема, на пострадянському просторі, найбільш перспективно виглядає саме в рамках соціально-конструктивістської парадигми. Вибір такої дослідницької позиції зумовлений необхідністю дослідження пострадянських політичних

перетворень не лише з точки зору змін формальних політичних інститутів, але й неформальних правил взаємодії, норм, практик поведінки, які зумовлюють виникнення численних порушень та зигзагоподібних траєкторій розвитку пострадянських країн.

У висновках до першого розділу зазначається, що визначальний вплив на характер та напрямок процесу трансформації суспільства має його політико-інституційна структура. У результаті аналізу основних теоретичних підходів до дослідження інституційної структури суспільства визначено, що найбільший евристичний потенціал щодо вивчення перетворень в перехідних суспільствах, зокрема, на пострадянському просторі, має соціально-конструктивістський підхід.

У другому розділі **«Методологія неінституційного аналізу політико-інституційних перетворень в перехідних суспільствах»** розглянуто і уточнено визначення поняття «політичний інститут» та викладено основні методологічні принципи дослідження.

У підрозділі 2.1 *«Концептуалізація поняття «політичний інститут» в неінституційному аналізі»* особливої уваги було надано аналізу становлення категорії «політичний інститут» як об'єкту наукового дослідження та простежено еволюцію її інтерпретації. Зазначено, що категорія «інститут» вводить до наукового обігу і отримує широке розповсюдження в період становлення соціології, політології, теорії державного права у XIX – поч. XX ст. У політичній науці представники класичного інституціоналізму розглядали інститути як соціально-психологічні феномени, при цьому значна увага приділялася вивченню еволюційних механізмів інституційної динаміки і впливу соціально-культурних норм на економічний і соціальний розвиток.

Вказується, що в 1980-ті роки XX ст. необхідність з'ясування явища зростаючої неефективності традиційних інститутів економічного ринку і політичної демократії, що вочевидь позначилося у провідних країнах Заходу наприкінці тисячоліття, призвела до відновлення інтересу до вивчення політичних інститутів на якісно новому методологічному рівні. В зазначений час теоретики неінституційного напрямку наукового аналізу, які започаткували використання його висхідних методологічних принципів і постулатів спочатку в економічній науці, а згодом у соціології та політології, прагнули віднайти загальні соціальні закономірності й внутрішні механізми інституційних трансформацій, побачити за жорстким каркасом формальних організацій і норм діяльність зацікавлених індивідів, груп і спільнот. Фундаментальні засади неінституційного підходу до політичних інститутів було закладено у роботах Дж. Бьюкенена, Б. Вейнгаста, Р. Гудіна, Х. Д. Клінгемана, А. Круассан, С. Левицькі, Дж. Марча, В. Меркеля, Д. Норта, Дж. Найта, І. Олсона, Е. Остром, Б. Пітерса, Б. Ротстайна, С. Стеймо, Г. Таллока та ін.

Існування різноманітних за сутністю та змістом дефініцій феномену політичного інституту та складність його визначення обумовили розробку дисертантом власного визначення цієї категорії. На базі парадигми соціального конструктивізму та спираючись на методологічний інструментарій неінституційного підходу, автор пропонує під «політичними інституціями»

розуміти типові, усталені моделі взаємодії акторів у політиці, в основі яких лежать певні культурно і історично зумовлені правила взаємодії, які знаходять своє вираження у політичній практиці. Політичні інституції в різних суспільствах можуть знаходити своє втілення в різних організаційних формах. Відповідно, організаційні форми, які приймають ті чи інші політичні інституції в конкретному суспільстві, на нашу думку, і є «політичними інститутами», тобто це організації та установи, органи влади, що діють в конкретний момент часу в конкретному суспільстві. Відповідно, політико-інституційна структура складається з комплексу політичних інституцій та їх організаційних форм, який існує в конкретний момент часу в конкретному суспільстві, і які, залежно від моделі взаємодії, визначають вектор розвитку тієї чи іншої політичної системи.

Такий підхід дозволяє пояснити, чому більшість впроваджених за роки незалежності в Україні політичних інститутів не змогли і досі набути практичної функціональності. Причиною цього явища є відсутність у підґрунті новостворених інститутів відповідних інституцій.

У підрозділі 2.2 *«Методологічні принципи аналізу політико-інституційної динаміки в перехідних суспільствах»* розглянуто основні методологічні підходи та сучасні концепти аналізу інституційних перетворень в країнах, що трансформуються.

Визначено, що найбільш ґрунтовно та різнопланово проблеми інституційних змін розглядаються у рамках сучасного неоінституційного аналізу. Наголошується, що для аналізу політико-інституційної динаміки в країнах, які знаходяться в процесі трансформації, особливого методологічного значення набувають концепції неоінституційного підходу.

Проаналізовано методи дисертаційного дослідження, серед яких центральне місце було виділено інституційному аналізу в його новітній інтерпретації. При цьому дисертант детально розкриває методологію та логіку здійснення неоінституційного аналізу політичних трансформацій, підкреслюючи обов'язковість використання належних дослідницьких прийомів та інструментів, що дозволяє уникнути основних недоліків цього методу, а саме: надмірної теоретизації, розмивання наукових концептів, неврахування культурного та історичного контексту тощо.

Доведено, що, поряд з використанням неоінституційного аналізу політико-інституційних перетворень, використання комплексної методології аналізу, яка включає системний, структурно-функціональний, історико-порівняльний методи, а також методи системного моделювання та кореляційного аналізу, дає можливість дослідити процес демократичної трансформації в країнах пострадянського простору з точки зору існування певних закономірностей перетворень. На основі побудови умовних типів політико-інституційних структур, в яких формальні та неформальні різновиди інститутів знаходяться у відносинах певного балансу, запропоновано визначити ступінь відповідності формальних норм політичного життя реальним практикам взаємодії політичних суб'єктів, а також характер їх взаємообумовленості та впливу на хід і напрямок демократичного транзиту.

У висновках до другого розділу викладено запропоновані дисертантом дефініції феномена «політичний інститут» та «політична інституція», які базуються на врахуванні основних принципів ново-інституційного підходу. Узагальнено основні методологічні принципи дослідження політико-інституційних трансформацій в перехідних суспільствах пострадянського простору.

Третій розділ **«Політико-інституційні перетворення в умовах трансформаційного процесу на пострадянському просторі»** присвячений аналізу особливостей процесу політико-інституційних трансформацій в країнах пострадянського простору.

У підрозділі 3.1 *«Специфічні риси і основні закономірності інституційної динаміки у пострадянських перехідних суспільствах»* дисертантом виділено специфічні риси пострадянських суспільств та сформульовано закономірності політико-інституційних перетворень в країнах пострадянського простору, які відрізняють трансформації в цих суспільствах від будь-яких інших транзитів.

Визначені у ході дослідження особливості та специфічні риси інституційної динаміки у пострадянських країнах дозволяють стверджувати, що трансформаційні процеси на пострадянському просторі суттєво відрізняються від демократичних транзитів в інших регіонах світу. Це зумовлено, зокрема, особливостями посттоталітарних трансформацій, необхідністю одночасних перетворень у багатьох сферах суспільного життя, специфікою процедур переходу на пострадянському просторі, а також незбалансованістю співвідношення сил акторів на політичному полі. Свою роль у цих процесах відіграли також перебудова світового геополітичного простору, відсутність національно-державної консолідації, нерозуміння акторами необхідності встановлення спільних правил гри, запозичення інституційних форм та механізмів та ін.

У результаті проведеного на методологічній основі новоінституційного підходу дослідження особливостей інституційної динаміки у країнах пострадянського простору, дисертантом було сформульовано наступні специфічні закономірності пострадянських політико-інституційних трансформацій. По-перше, основною причиною початку політико-інституційних трансформацій в перехідних суспільствах стало порушення інституційної рівноваги, рушіями інституційних змін були як домінуючі актори (радянська еліта і бюрократія), що прагнули конвертувати накопичені владні і фінансові ресурси, так і аутсайтери (національно-орієнтована демократична опозиція), які також намагалися змінити інституції та правила на свою користь. Інституційні обмеження, встановлені в процесі таких перетворень, стали їх побічним результатом, а не відповідали послідовному плану реформування. По-друге, механізмом інституційних перетворень стали не інституційні інновації, а інституційні запозичення, т. зв. «імпорт інститутів». По-третє, інституціалізація соціальних і політичних відносин в пострадянських країнах була обмеженою і фрагментарною, характеризувалася поєднанням «старих» і «нових» типів відносин і інститутів. По-четверте, наслідком такої інституціалізації стала наявність різного роду дисфункцій у нових запозичених інститутах. Їх сутність

полягає у зміні або викривленні основних правил, що лежать в основі тих або інших інститутів. По-п'яте, різна швидкість перетворень формальних і неформальних інститутів в інституційних структурах пострадянських країн призвела до створення і консервації стійкої і одночасно неефективної інституційної структури.

Підрозділ 3.2 «Характер і особливості процесу інституційного будівництва у деяких пострадянських країнах (на прикладі Білорусії, Росії)» присвячений вивченню інституційної динаміки і особливостей взаємодії основних політичних акторів у Росії та Білорусі.

Зазначається, що на разі більшість спеціалістів з новоінституційного аналізу, які досліджують процеси інституційного будівництва як у історичній ретроспективі, так і у реаліях сьогодення, найчастіше концентрують свою увагу на країнах, де політичним акторам вдалося сформувавши ефективну інституційну структуру та створити дійсно стійкі політичні інститути, в той час як подробиці інституційних провалів або проміжних та нестійких варіантів інституційних трансформацій залишаються поза увагою. В свою чергу, пострадянські країни можуть слугувати прикладами як часткових і тимчасових рішень, які призводять до циклічних, нестійких результатів інституційного будівництва, так і навмисного створення стійких і неефективних інститутів. Процеси і наслідки інституційного будівництва пострадянських країн демонстрували суттєві варіації як у траєкторіях політичних змін, так і в ефективності або неефективності інститутів.

Доведено, що процеси політико-інституційних перетворень у Росії та Білорусі, досліджені дисертантом, підтверджують існування спільних закономірностей інституційної динаміки у пострадянських країнах. Зокрема, спільними рисами в обох випадках є наявність запозичень та імпорту формальних інститутів, а також встановлення неефективних політико-інституційних структур, інституції яких далекі від дійсно демократичних процедур і правил гри.

У висновках до третього розділу узагальнено специфічні риси і особливості політико-інституційних трансформацій, які відрізняють перетворення у суспільствах пострадянського простору від інших типів транзитів. Дисертантом систематизовано основні закономірності інституційної динаміки у пострадянських країнах і на прикладі Росії та Білорусі доведено, що інституційні запозичення та специфіка взаємодії акторів у процесі перетворень призводять до формування неефективних політико-інституційних структур.

У четвертому розділі **«Траєкторія сучасної інституційної трансформації України»** розглянуто основні етапи трансформації політико-інституційної структури України з моменту здобуття незалежності та визначено основні тенденції інституційної динаміки.

У підрозділі 4.1 «Етапи політико-інституційних перетворень в Україні» автором запропоновано власну періодизацію процесу політико-інституційних перетворень в Україні, яка складається з чотирьох етапів.

Зазначається, що на разі існує значна кількість наукових праць, присвячених як узагальненню наявного досвіду функціонування інститутів у перехідних

суспільствах, так і особливостям демократичних транзитів на пострадянському просторі, проте дослідження, які б ставили за мету визначення та аналіз основних етапів саме українських політико-інституційних перетворень, а також вивчення основних тенденцій інституційної динаміки в Україні практично відсутні. Дисертант наголошує, що у порівнянні з іншими пострадянськими перехідними суспільствами, український варіант транзиту має суттєві відмінності, оскільки траєкторія трансформацій інституційної структури та політичного режиму має тут зигзагоподібний характер, про що свідчать відхилення та зупинки, більш виражені, ніж в інших державах. І хоча політичні перетворення в Україні під час трансформації неодноразово піддавалися спробам періодизації, на разі жодна з таких спроб не ґрунтується на врахуванні особливостей розвитку інституційної системи суспільства. З метою заповнення цієї теоретичної лакуни автор пропонує виділяти такі етапи політико-інституційних перетворень та їх часові межі: перший етап – інституційна трансформація та становлення нової інституційної системи (1991-1994 рр.), другий етап – структурування інституційної системи демократії обмеженого доступу (1994-2004 рр.), третій етап – інституційна криза і спроба другої інституційної трансформації (2004-2010 рр.) і четвертий – відновлення політико-інституційної структури демократії обмеженого доступу (2010-2013 рр.).

На основі проведеного аналізу етапів політико-інституційних перетворень в Україні встановлено, що інституційні обмеження і формальні інститути в Україні постійно піддаються змінам з боку ключових політичних акторів, які не зацікавлені у дотриманні домовленостей і встановлених правил гри, а також постійним спробам встановлення інституцій для задоволення власних потреб та реалізації власних інтересів. Такий підхід до інституційного будівництва у довгостроковій перспективі призводить до постійного перегляду правил і реформування інститутів, що у ситуації невизначеності взаємодії веде до постійного повернення до інституційної пастки – встановлення неефективних формальних інститутів і заміщення новими неформальними інститутами вже існуючих дієвих механізмів і правил гри.

У підрозділі 4.2. *«Основні тенденції та перспективи політико-інституційної трансформації України»* з позицій соціально-конструктивістської парадигми дисертантом проаналізовано характер провідних тенденцій політико-інституційних трансформацій в Україні, ступінь відповідності реальних практик політичних суб'єктів нормам і принципам задекларованої демократії та надано відносний прогноз інституційного розвитку в Україні.

В цілому найважливішою тенденцією, яка простежується ще з часів незалежності, є те, що актори українського політичного поля не зацікавлені у встановленні єдиних, стійких і зрозумілих для усіх учасників правил гри. За таких умов вони змушені постійно діяти в умовах невизначеності і розраховувати лише на власні сили і ресурси. Замість зниження невизначеності взаємодії шляхом встановлення єдиних для усіх формальних обмежень, актори постійно вдаються до пошуку можливостей змінити правила, розширювати власні можливості за рахунок інших акторів. У довгостроковій перспективі це

призводить до постійних зупинок та відхилень у процесі політико-інституційних перетворень.

Зазначається, що процес політико-інституційних перетворень в Україні має тенденцію до циклічності фаз розвитку: інституційна криза (існуючі інститути стають неефективними або незручними для акторів) – інституційна зміна (перегляд існуючих формальних і неформальних інститутів, утворення нових) – відхід від формальних демократичних приписів, актуалізація неформальних засобів взаємодії – встановлення інституційної структури демократії обмеженого доступу – інституційна криза.

На основі аналізу вказаних тенденцій політико-інституційних перетворень в Україні дисертантом запропоновано два сценарії прогнозу подальшого розвитку процесу інституційної динаміки. В рамках першого сценарію дисертант звертає увагу на високу вірогідність укладання нової серії картельних угод ключових політичних акторів, які дозволять по-новому структурувати політичне поле після завершення інституційної кризи. Головним аргументом на користь здійснення такого сценарію виступає небажання основних політичних гравців виходити за межі гри з нульовою сумою. Другий сценарій обґрунтовує можливість створення рівних, зрозумілих для усіх правил гри, які не будуть більше піддаватись перегляду. Такий хід інституційних змін може в кінцевому підсумку призвести до консолідації суспільства на основі довіри і спільних демократичних цінностей. Для реалізації цього сценарію необхідне формування нових горизонтальних мереж взаємодії на основі довіри і партнерства та залучення неабиякої політичної волі політичних акторів.

Наголошується, що складність ситуації у політико-інституційній сфері сучасної України зумовлена, серед іншого, тим, що більша частина нових інститутів й акторів і досі знаходяться у стані формування, пошуках усталеної рівноваги.

У висновках до четвертого розділу визначено та узагальнено результати основних етапів української політико-інституційної трансформації, систематизовано основні тенденції інституційної динаміки в Україні. Обґрунтовано, що вказані тенденції можуть призвести до реалізації одного з двох запропонованих сценаріїв подальшого розвитку трансформаційного процесу.

У висновках до дисертаційного проекту викладено основні результати і підсумки дисертаційної роботи, які були отримані в ході дослідження.

Встановлено, що політико-інституційна динаміка є визначальним чинником суспільно-політичних перетворень в перехідних суспільствах в цілому та у країнах пострадянського простору, зокрема. У результаті аналізу основних теоретичних підходів до дослідження інституційної структури суспільства визначено, що найбільший евристичний потенціал щодо вивчення перетворень в перехідних суспільствах має соціально-конструктивістський підхід.

В результаті ретельного вивчення провідних сучасних зарубіжних та вітчизняних наукових розробок в сфері інституційної політології дисертант дійшов висновку, що на разі існує необхідність більш чіткої концептуалізації основних термінів та розмежування базових категорій, які застосовуються при

аналізі інституційної структури суспільств. Зокрема, під політичними інституціями слід розуміти типові, усталені моделі взаємодії акторів у політиці, в основі яких лежать певні культурно і історично зумовлені правила взаємодії, які знаходять своє вираження у політичній практиці. Політичні інституції в різних суспільствах можуть знаходити своє втілення в різних організаційних формах, або інститутах. Відповідно, політико-інституційна структура складається з комплексу політичних інституцій та їх організаційних форм, який існує в конкретний момент часу в конкретному суспільстві, і які, залежно від моделі взаємодії, визначають вектор розвитку тієї чи іншої політичної системи.

Вперше на рівні дисертаційного дослідження перехідні процеси в країнах пострадянського простору проаналізовано з точки зору впливу інституційного чинника на їх перебіг та результати. Процес політико-інституційних перетворень на пострадянському просторі розглядається дисертантом як коеволюція політичних суб'єктів та інститутів, оскільки інститути одночасно виступають і умовами, і обмеженнями щодо діяльності акторів, одночасно і стримують, і заохочують їх. В результаті аналізу пострадянських демократичних транзитів доведено, що вони відрізняються від інших перехідних процесів у світі з точки зору характеру і особливостей політико-інституційної динаміки, що підтверджується існуванням специфічних закономірностей політико-інституційних трансформацій в цьому регіоні. Зазначається, що основною причиною початку політико-інституційних трансформацій в перехідних суспільствах стало порушення інституційної рівноваги. Рушіями інституційних змін виступили політичні актори, які намагалися змінити інституції та правила на свою користь. Механізмом інституційних перетворень стали не інституційні інновації, а інституційні запозичення, т. зв. «імпорт інститутів». Інституціалізація соціальних і політичних відносин в пострадянських країнах була обмеженою і фрагментарною, характеризувалася поєднанням «старих» і «нових» типів відносин і інститутів, наслідком чого стала наявність різного роду дисфункцій у нових запозичених інститутах.

З позицій соціально-конструктивістської парадигми проаналізовано характер провідних тенденцій політико-інституційних трансформацій в Україні. Доведено, що незацікавленість акторів політичного поля у створенні відносно стійких правил гри зумовлює постійне відтворення сценарію гри з нульовою сумою. Відповідно, у процесі інституційної динаміки в Україні простежується тенденція до циклічності фаз розвитку. Вказані тенденції засвідчують, що складність ситуації у політико-інституційній сфері сучасної України зумовлена тим, що більша частина нових інститутів й акторів і досі знаходяться у стані формування, пошуках усталеної рівноваги. Процес інституційного будівництва і реформування, адаптації класичних зразків формальних інститутів до специфічних українських умов відбувається в режимі циклічності, тому що залежить не від стратегічного бачення перспектив інституційних перетворень, а від мінливих балансів політичних сил, які прагнуть до максимізації власної вигоди за рахунок інституційної легітимації свого становища у політичному полі.

З урахуванням усіх елементів проведеного дослідження надано відносний прогноз щодо тенденцій подальшого розвитку процесу політико-інституційної трансформації та його впливу на перспективи демократичного транзиту України. Вказується, що за умов циклічності процесу інституційних перетворень в Україні вирішення протиріч між формальними інститутами демократії і неформальними правилами поведінки і нормами, які виникають в результаті трансформаційних процесів, можливе або з часом, коли поступово неформальні інститути, які в більшій мірі відповідають інституційній матриці суспільства, приведуть до формального нормативного закріплення (або загального визнання правомірності їхнього існування), або в результаті проведення ряду реформ, які будуть мати органічний характер для базових інститутів суспільства і в той же час відповідати нормативним принципам демократії.

Встановлено, що для того, щоб вийти зі стану інституційної невизначеності, акторам політичного поля України необхідно відмовитись від постійних і безперспективних спроб нав'язування своїх власних правил і встановити відносно стабільні, зручні, єдині та зрозумілі для усіх – як домінуючих акторів, так і аутсайдерів – правила гри. Але найголовніше – актори мають свідомо залучити неабияку політичну волю для того, щоб почати нарешті «грати за правилами», узгоджувати свої дії у відповідності з ними. Без виконання вказаних умов політичне поле України буде залишатися нестабільним, а процес інституційної трансформації – переходити на нові і нові витки спіралі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

I. Статті у наукових фахових виданнях:

1. Мілюкова А. О. Політичні суб'єкти та інститути в Україні: процеси взаємодії та коеволюції / А. О. Мілюкова // Вісник Одеського національного університету. Серія «Соціологія і політичні науки». Збірник наукових праць. – Одеса, 2009. – Том 14. – Вип. 13. – С. 550 – 558.

2. Мілюкова А. О. Взаємодія політичних суб'єктів та інститутів у світлі новітніх соціальних теорій / А. О. Мілюкова // Вісник Одеського національного університету. Серія «Соціологія і політичні науки». Збірник наукових праць. – Одеса, 2011. – Том 16. – Вип. 8. – С. 101 – 117.

3. Мілюкова А. О. Інституційний аспект політичних трансформацій пострадянських суспільств / А. О. Мілюкова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Серія : Питання політології. – 2012. – Вип. 20. – № 1007. – С. 57 – 63.

4. Мілюкова А. О. Специфіка і закономірності пострадянських політико-інституційних трансформацій / А. О. Мілюкова // Перспективи. Соціально-політичний журнал. – 2012. – № 4 (54). – С. 59 – 64.

5. Милукова А. А. Особенности адаптации заимствованных политических институтов на постсоветском пространстве / А. А. Милукова // *Administrarea Publică. Revistă metodico-tiinifică trimestrială*. – Chişinău. – iulie-septembrie 2013. – № 3 (79). – P. 123 – 130.

6. Мілюкова А. О. Етапи та основні тенденції політико-інституційних перетворень в Україні / А. О. Мілюкова // Актуальні проблеми політики: Збірник

наукових праць / Голов. ред. С. В. Ківалов. – Одеса : ПП «Фенікс», 2014. – Вип. 51. – С. 166 – 176.

II. Публікації, які додатково відображають результати дисертації:

1. Мілюкова А. О. Політична трансформація в Україні: інституційний вимір / А. О. Мілюкова // *Na drogach i bezdrożach wolności. Zbiór naukowych esejów.* – Kraków. – 2009. – S. 145 – 149.

2. Мілюкова А. О., Степанова Н. Є. Адаптація запозичених політичних інститутів: деякі питання теорії та пострадянської практики / А. О. Мілюкова, Н. Є. Степанова // *Дослідження політичної взаємодії в умовах трансформації суспільства: збірка наукових праць* / [Ануфрієв Л. О. та інші]. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2013. – С. 5 – 32.

III. Матеріали конференцій, тези:

1. Мілюкова А. О., Сербіна Ю. В. Інституційна амбівалентність як фактор конфліктності електоральної системи транзитивних суспільств / А. О. Мілюкова, Ю. В. Сербіна // *Матеріали II Науково-практичної конференції: Трансформації політичної системи України в контексті світових глобалізаційних змін.* – Львів : Філософський факультет ЛНУ імені І. Франка: Центр політичних досліджень, 2010. – С. 59 – 61

2. Мілюкова А. О. Політико-інституційні трансформації в Україні: проблеми теорії та практики / А. О. Мілюкова // *Матеріали III Международной научно-теоретической конференции «Социально-политические и культурные проблемы современности».* – Симферополь : ДИАЙПИ, 2010. – С. 497 – 500.

3. Мілюкова А. А., Сербіна Ю. В. Конфліктність в електоральній системі України: інституціональний аспект аналізу / А. А. Мілюкова, Ю. В. Сербіна // *Матеріали Международного наукового форуму студентів, аспірантів і молодих учених «Ломоносов-2010»* / Отв. ред. И. А. Алешковский, П. Н. Костылев, А. И. Андреев, А. В. Андриянов. – [Электронный ресурс] – М. : МАКС Пресс, 2010. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM)

4. Мілюкова А. О. Особливості встановлення інституціонального порядку в процесі політичної трансформації України / А. О. Мілюкова // *Збірник тез Першого національного конвенту українського відділення Міжнародної асоціації студентів політичної науки.* – Одеса: Фенікс, 2011. – С. 76 – 79

5. Мілюкова А. О. Становлення вітчизняної інституціональної політології: проблеми та перспективи / А. О. Мілюкова // *Сучасні соціально-гуманітарні дискурси. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (24 вересня 2011 року).* – Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2011. – С. 30 – 32.

6. Мілюкова А. О. Інституційна структура суспільства як чинник політичних трансформацій на пострадянському просторі / А. О. Мілюкова // *Матеріали IV Международной научно-теоретической конференции «Социально-политические и культурные проблемы современности» (23 березня 2012 року).* – Симферополь : ДИАЙПИ, 2012. – С. 183 – 186

7. Милюкова А. А. Проблемы институциональной трансформации постсоветских обществ /А. А. Милюкова // Материалы XIV Международного научного форума студентов, аспирантов и молодых учёных «Ломоносов-2012» / Отв. ред. А. И. Андреев, А. В. Андриянов, Е. А. Антипов, М. В. Чистякова. – [Электронный ресурс] – М. : МАКС Пресс, 2012. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM)

АНОТАЦІЯ

Мілюкова А.О. Політико-інституційні трансформації в перехідних суспільствах: закономірності та український досвід. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса, 2014.

У рамках дисертаційного проекту проведено аналіз процесу політико-інституційної трансформації у перехідних країнах пострадянського простору, зокрема, в Україні.

Встановлено, що процеси інституційної динаміки у пострадянських країнах мають специфічні риси і характеризуються закономірностями розвитку, які відрізняють їх від інших типів перехідних процесів у світі. У контексті виявлених тенденцій було підтверджено гіпотезу існування різних типів політико-інституційних структур, які впливають на характер і особливості політичних трансформацій у різних країнах.

В результаті аналізу основних етапів та тенденцій політико-інституційних перетворень в Україні, дисертантом розроблено прогнозні сценарії розвитку процесу інституційної динаміки в Україні, а також запропоновано практичні рекомендації для виходу з інституційної кризи.

Ключові слова: інститут, інституція, інституційна динаміка, неформальні інститути, перехідні суспільства, політико-інституційна структура, політична трансформація, пострадянські країни.

АННОТАЦИЯ

Милюкова А.А. Политико-институциональные трансформации в переходных обществах: закономерности и украинский опыт. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Государственное учреждение «Южно-Украинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского». Одесса, 2014.

В рамках диссертационного проекта был осуществлен анализ влияния институционального фактора на процессы политико-институциональных преобразований в странах постсоветского пространства в целом и в Украине в частности. Впервые на уровне диссертационного исследования доказано, что политико-институциональная динамика является определяющим фактором общественно-политических преобразований в переходных обществах в целом и в странах постсоветского пространства в частности. Процесс политико-

институциональных преобразований на постсоветском пространстве рассматривается диссертантом как коэволюция политических субъектов и институтов, поскольку институты одновременно выступают и условиями, и ограничениями деятельности акторов, одновременно и сдерживают, и стимулируют их.

В результате изучения современных зарубежных и отечественных научных разработок в сфере институциональной политологии зафиксирована необходимость более четкой концептуализации основных терминов и разграничения базовых категорий, которые применяются при анализе институциональной структуры обществ. В частности, под политическими институтами следует понимать типичные, устойчивые модели взаимодействия акторов в политике, в основе которых лежат определенные культурно и исторически обусловленные правила взаимодействия, которые находят свое выражение в политической практике. Политические институты в разных обществах могут находить свое выражение в разных организационных формах, или институтах. Соответственно, политико-институциональная структура представляет собой комплекс политических институций и их организационных форм, которые существуют в конкретный момент времени в конкретном обществе, и которые, в зависимости от модели взаимодействия, определяют вектор развития той или иной политической системы.

В результате проведенного на методологической основе неинституционального подхода анализа особенностей институциональной динамики диссертантом сформулированы специфические закономерности политико-институциональных трансформаций в постсоветских странах, которые отличают их от других переходных процессов в мире.

Диссертантом впервые разработана периодизация процесса политических преобразований в Украине с точки зрения изменений политико-институциональной структуры. С позиций социально-конструктивистской парадигмы проанализирован характер основных тенденций политико-институциональных преобразований в Украине, степень соответствия реальных практик политических акторов демократическим нормам и принципам. Доказано, что, во-первых, акторы украинского политического поля не заинтересованы в установлении единых, устойчивых и понятных для всех участников институтов и правил игры. В таких условиях они вынуждены постоянно действовать в условиях неопределенности и рассчитывать только на собственные силы и ресурсы. Во-вторых, в процессе институциональной динамики в Украине прослеживается тенденция цикличности фаз развития. Указанные тенденции свидетельствуют о том, что сложность ситуации в политико-институциональной сфере в Украине обусловлена тем, что процесс институциональных преобразований и реформирования, адаптации классических образцов формальных институтов к специфическим украинским условиям зависит не от стратегического видения перспектив, а от изменчивых балансов политических сил, которые постоянно стремятся к максимизации собственной выгоды за счет институциональной легитимации своего положения в политическом поле.

С учетом всех элементов проведенного исследования дан относительный прогноз тенденций дальнейшего развития процесса политико-институциональной трансформации и ее влияния на перспективы демократического транзита Украины. Отмечается, что в условиях цикличности процесса институциональных преобразований в Украине разрешение противоречий между формальными институтами демократии и неформальными правилами поведения и нормами, которые возникают в результате трансформационных процессов, возможно либо со временем, когда постепенно неформальные институты, которые в большей степени соответствуют институциональной матрице общества, будут приведены к формальному нормативному закреплению, либо в результате проведения ряда реформ, которые будут иметь органический характер для базовых институтов общества и одновременно соответствовать нормативным принципам демократии.

Ключевые слова: институт, институция, институциональная динамика, неформальные институты, переходные общества, политико-институциональная структура, политическая трансформация, постсоветские страны.

SUMMARY

Milyukova A. Political and institutional transformations in transitional societies: tendencies and Ukrainian experience. – Manuscript.

Dissertation on receipt of a scientific degree of political sciences candidate after the specialty 23.00.02 – political sciences and processes. – The state institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky». Odessa, 2014.

In the dissertation political and institutional transformations in transitional post-soviet countries including Ukraine were analyzed.

It was identified that the institutional dynamics in post-Soviet countries have specific features and tendencies of development that distinguish them from other types of transitions in the world. In the context of the identified trends, the hypothesis of the existence of different types of political and institutional structures, which determines the character and features of political transformation in different countries, was confirmed.

As a result of the analysis of the major trends and stages political and institutional reforms in Ukraine, the predictive scenarios of the process of institutional dynamics in Ukraine were proposed and the practical recommendations to overcome the institutional crisis were elaborated.

Key words: institute, institution, institutional dynamics, informal institutions, transitive societies, institutional structure, political transformation, post-soviet countries.